

DOPRINOS SAVREMENE TEHNOLOGIJE

Prof. dr. Rajko Kasagić, email: prof.rajko.kasagic@gmail.com

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku

Sažetak: Digitalizacija kao nova tehnološka dostignuća imaju značaj za pojeftinjenje finansijskih, pravnih usluga, ali i omogućavaju komunikaciju na velikoj udaljenosti i evidentiranje podataka te prenošenje istih do zainteresovanih lica, odnosno korisnicima usluga. Ona je implementirana u sve aspekte poslovanja. Automatizacija pružanja usluga omogućava ekspeditivnijem i ekonomičnijem pružanju usluga, a advokatskim uslugam u pravnim poslovima se obezbjeđuje konkurencije kako bi do izražaja mogli doći obrazovaniji kadrovi, sa manjim iskustvom, novom metodologijom i prihvatljivim cijenama usluga, u ovoj oblasti. Zaštita podataka je od velike važnosti zbog čega u svijetu postoji veliki broj stručnjaka koji rade na zaštiti podataka, kao i veliki broj stručnjaka za informacijsku sigurnost. Sa ovim je usko povezana etika u svakom poslu, posebno ide uz pravnike kao odgovorna lica prilikom pružanja usluga, dok je termin usklađenost shvaćen čisto kao pravni pojam. Etičnost i usklađenost poslovanja je nešto što se uz organizacijske i komunikacijske vještine te dodatnu izobrazbu, pravnici mogu dobiti značajnu ulogu u tim područjima, te ulogu prevencije pravnih i ostalih rizika kroz interna akta, nadzora etičnosti i usklađenosti poslovanja, udruživanje profesija kroz inteligentnu tehnologiju (IT) kako bi opstali u modernom svijetu pružanja usluga.

Ključne riječi: digitalizacija, Fin Tech, Legal Tech, tehnologija, transformacija, vještačka inteligencija, edukacija, informisanje.

CONTRIBUTION OF MODERN TECHNOLOGY

Abstract: Digitization as a new technological achievement is important for the reduction of financial and legal services, but also enables long-distance communication and data recording and transmission of the same to interested parties and service users. It is implemented in all aspects of business. The automation of service provision enables more expeditious and economical service provision, and legal services in legal matters are provided with competition so that more educated staff, with less experience, new methodology and acceptable prices of services, in this field can come to the fore. Data protection is of great importance, which is why there are a large number of data protection experts in the world, as well as a large number of information security experts. Closely related to this is ethics in every business, especially with lawyers as responsible persons in providing services, while the term compliance is understood purely as a legal term. Business ethics and compliance is something that with organizational and communication skills and additional training, lawyers can get a significant role in these areas, and the role of prevention of legal and other risks through internal acts, monitoring ethics and business compliance, combining professions through intelligent technology (IT) to survive in the modern world of service delivery.

Keywords: digitization, Fin Tech, Legal Tech, technology, transformation, artificial intelligence, education, information.

Uvod

Digitalizacija pružanja finansijskih usluga proističe iz razvoja finansijskih usluga kao i preferencije korisnika finansijskih usluga kako bi sve bilo ekonomičnije, brže i jednostavnije. Ta potreba dovela je do pojave finansijsko-tehnoloških društava (Fin Tech) koji primjenjuju nove tehnologije u pružanju finansijskih usluga. One obuhvataju tehnologiju napredne

analitike, internet stvari, vještačku inteligenciju, automatizaciju procesa. Time se narušava koncept dosadašnjeg tradicionalnog poslovanja i uz ponudu ekonomičnijih i jednostavnih usluga Fin Tech zauzima svoje mjesto u finansijskom poslovanju.

Kako se digitalizacija implementira u sve aspekte poslovanja, logično je da se postavi pitanje da li nove tehnologije mogu da se implementiraju u pravnom svijetu (Legal Tech), odnosno da li Legal Tech može da se uključi i u pravnom poslovanju ono što je Fin Tech u finansijskom poslovanju. Pojmovi novih tehnologija stvorili su mogućnost za duboke reforme ove profesije počev od izrade ugovora, analize pravnih dokumenata kao i svih segmenata korporativnog, krivičnog i ostalih oblasti prava. Automatizacija pružanja ovih usluga omogućuje ekspeditivnijem i ekonomičnijem postizanju rezultata. Još nije vidljivo u kojoj mjeri će biti primjena vještačke inteligencije u pravnim poslovima, softverskih rješenja sa postavljenim argumentima, platformi, aplikacija kao i svu daljnju digitalizaciju i automatizaciju pravnih usluga. U kojoj mjeri se sve to možemo staviti u kontekst prikupljene pravne prakse, obrade, izrade ponude tchet botova za pravne savjete i pružanja konsultativnih usluga iz svih oblasti prava.

Ipak ostaje onaj dio pravne prakse koji se digitalizacijom ne može postići, kao što je pregovaranje sa klijentima, sam odnos klijenata i advokata koji je prvenstveno odnos povjerenja.

Legal Tech je našao svoju široku primjenu i dok Fin Tech još uvijek dostiže svoj vrhunac u razvoju i primjeni, Legal Tech je definitivno u eksponencionalnom razvoju posebno u zemljama u kojima posluje veliki broj uprave, kao što su SAD i Španija.

Jedan od svjetskih primjeraka Legal Tech je meksički federalni sud prava, koji je uspostavio sistem korištenja informativnih tehnologija kroz interno suđenje, te na ovaj način ubrzao proceduru i među prvim omogućio online suđenje.

Primjena tehnologije i američka platforma wevorce.com nudi online usluge uz značajno manje advokatske troškove.

Smijer kojim se Legal Tech dalje razvija otvoriće nove puteve u pogledu rizika za sigurnost, odgovornost za pružene usluge, privatnost podataka, kao i samu regulativu i potrebu za stvaranje kontrolisanog i uređenog okruženja. Time se omogućava da se sve prednosti Legal Tech iskoriste. Upravo zato je potreban paralelni razvoj tehnologije (Reg Tech) koji kao spor regulative tehnologije treba da obezbijedi njegovu punu primjenu, regulatorno praćene i usklađenost propisa.

Za razliku od Fin Tech, koji osim problematike sa regulativom, nema drugih problema, Legal Tech ipak izaziva nedoumice dosadašnjem načinu pružanja pravnih usluga. Kao razlog možemo navesti što tehnologija nije etički određena nego je određuje odnos čovjeka.

Uticaj Legal Tech na zaposlenost

Vještačka inteligencija izaziva globalni interes sa stanovišta zaposlenosti. Postavlja se pitanje da li će primjenom ove inteligencije i način njene primjene imati odraz na zaposlenost. Jedni tvrde da će milioni građana ostati bez posla kao višak radne snage, drugi tvrde da će to stvarati nove poslove što će imati veću korist za sve zaposlene. Ono što se sa sigurnošću može tvrditi je da će pravna profesija izgledati drugačija u skoroj budućnosti. Pravne usluge će biti jeftinije, pa primjenu Artificial Intelligence platforme odrediće kupci pravnih usluga¹.

¹ Petric – Kojić. hr/le

Nove generacije koje pružaju pravne usluge napuštaju tradicionalna iskustva i stvarajku nove operative modele pružanja pravnih usluga utemeljene na tehnologiji koja će bolje odgovarati većoj autonomiji.

Napredna pravna tehnologija omogućit će pružanje pravnih usluga od strane ljudi s manje pravnog iskustva i neovisnosti od toga u kojem dijelu svijeta će davati advokatske usluge. Tehnologija će pomoći manjim advokatskim društvima da postanu konkurentnija što će im dovesti više klijenata. Time će se pravednije raspoređivati advokatske usluge i efikasnije izvršavati isti poslovi. Efikasnost rada institucija koje pružaju pravne usluge je povezano sa efikasnosti rada sudova u rješavanju spornih pitanja, čime se postiže veća pravna sigurnost i uključivanje građana u pravne procese.

Praktične interaktivne edukacije za pravnike

Proučavanjem tehnoloških trendova s pravne perspektive fizičko lice iz pravne struke će se pripremati edukaciji u znanjima i vještini koje će nedostajati u narednom periodu zbog uvođenja novih metoda u radu. Pravo i tehnologija su na izgled nespojivi. Analizirajući svjetske tokove možemo doći do podataka da u svijetu postoji veliki broj službenika koji rade na zaštiti podataka kao i veliki broj stručnjaka za informacijsku sigurnost.² Nova zanimanja mijenjaju poziciju pravnika i pretvaraju ga u pravnika koji predviđa rizike. Stručnjaci Inteligentnije tehnologije moraju da doprinesu modernom razvoju pravne profesije što će izazivati potrebu poslovanja unoseći razumljive i primjenljive odredbe u ugovor ili interna akta.

Vještinom upravljanja rizicima i projektima pravnici mogu dobiti značajnu ulogu u informacionoj sigurnosti, zaštiti podataka, graditi povjerenje u poslovanje te dugoročno održavim ciljevima poslovanja. Fizička lica pravne struke u izvršavanju poslova moraju stalno da se edukuju, zbog velikog napretka tehnologije kako bi nastale promjene mogli pratiti i primjenjivati u praksi. Pravo je pozitivna kategorija sa stalnim promjenama i prilagođavanjima.

Termin etika ide uz pravnika, dok je termin usklađenost shvaćen čisto kao pravni pojam. Etičnost i usklađenost poslovanja je nešto što se uz organizacijske i komunikacijske vještine te dodatnu izobrazbu, pravnici mogu dobiti značajnu ulogu u tim područjima. Svojom izobrazbom na poziciji nadzora etičnosti i usklađenosti poslovanja pravnici imaju ulogu prevencije pravnih i ostalih rizika te kroz interna akta, udruživanje pravnih i drugih profesija IT sektora kako bi opstali u modernom svijetu pružanja pravnih usluga³.

Edukacija i analiza mogu biti važan partner nadzoru i ostvarivanju ciljeva poslovanja. Dakle, budućnost moramo da posmatramo kao izazov i priliku za novi poslovni model⁴.

Iznalaženje savremenog pristupa

Nova tehnološka dostignuća usmjerena su više na iznalaženje savremenih tehnoloških pristupa unapređivanju određenih djelatnosti umjesto da se usredsrede na obrazovanje kadrova u primjeni. Taj odnos u 21. stoljeću se mora promijeniti. Tako će se otkrivati nova naučna istina što će privlačiti veću pažnju od diplomatskih događaja i postavljati nove hipoteze za koje su

² Džulijan Asanž, australijski novinar, osnivač Wikiliksa, nalazi se u pritvoru u Engleskoj, kojega američke vlasti optužuju po 18 tačaka u vezi sa objavljivanjem velike količine povjerljivih američkih vojnih dokumenata i diplomatskih depeša od strane Wikiliksa.

³ Školovanjem na IT (inteligentna tehnologija) academy, dobija se novo znanje koji omogućava gradnju profitibilne karijere, sticanje zvaničnih ekspertskih zvanja za stabilnu karijeru, tehnički uslovi za aktivnost i rad na daljinu, dobijaju se pristup resursima za napredak u karijeri, stiče se iskustvo za izgradnju uspješne programske karijere.

⁴ Marija Batković Batarelo, L.L.M., Pravo i tehnologija E-mail.info@parser.hr

potrebni uslovi kojim će se otkrivati nova tehnološka otkrića, odnosno korištenja znanja čovjeka i njegove inventivnosti ka stvaranju odbranbenih sistema u svojoj djelatnosti. To zahtijeva izgradnju velikog generatora koji bi predstavljao zid za zaštitu države i svih tehničko tehnoloških dostignuća u toj državi. To bi bio kraj ratova u svijetu⁵. Aktivnost čovjeka bi se usmjerila na izučavanje i unapređenje djelatnosti kojima se omogućava efikasno i ekonomično ostvarivanje postavljenih zadataka. Sve to predstavlja jednačinu čije je rješenje neuhvatljivo. Ali ono ipak sadrži neke pozitivne činjenice. Za kretanje je neophodno tijelo koje se kreće, i sila koja ga potiskuje i pomaže da savlada otpor. Otuda se opšti zakon mehanike, koji važi za kretanje, može primjeniti na čovječanstvo.

Čovjek mora da ima ideal u kojem pravcu će koristiti svoju energiju. Tri su načina kojima se može povećati energija koja određuje ljudski progres:

- možemo povećati masu tako što ćemo poboljšati uslove života, zdravlja, razvoja i slično,
- možemo smanjiti sile otpora koje usporavaju napredak, poput neznanja i religioznog fanatizma,
- možemo umnožiti energiju ljudske mase kao što je sila sunca, vjetrova, plime o dsjeke.

Prvom metodom stvaraju se uslovi opšteg blagostanja, drugom se stvaraju uslovi za mir. Trećom metodom se povećava naša sposobnost da radimo i stvaramo napredak u bilo kojem životnom toku, a posebno pažnju posvetiti unapređivanju savremene tehnologije koja je aktuelna u danasšnjem svijetu.

Svaki čovjek mora imati neki ideal: religiozni, umjetnički, naučni ili humanitarni, da bi njegov život imao smisla. Nauka se temelji na činjenicama zbog čega se suprostavlja svakom učenju o dogmama koje se ne pože naužno potvrditi.

Bezbroj poslova koje danas obavljaju ljudi, obavljaju ruke automata. Baš u ovom trenutku naučnici u laboratorijama nastoje da stvore nešto što se opisuje kao „stroj koji misli“. U ovom vremenu društvo se nalazi na prekretnici. Mnoge profesionalne usluge počeli su da zamjenjuju roboti. Klijenti će sve češće koristiti online platforme ili softer kao pružitelje pravnih i drugih intelektualnih usluga. Digitalna transformacija nije neki apstraktni pojam koji nas čeka u budućnosti, već se događa upravo sada.

Događa se transformacija zanimanja. Ozbiljnija transformacija zanimanja počela je sa pandemijom koja je uspostavila mnoge društvene promjene. To dovodi do toga da određena zanimanja odumiru, a nova zanimanja se rađaju. Tako je bilo u svakoj industrijskoj revoluciji. Ono što je novo jeste ubrzani razvoj novih tehnologija i sve veća potreba za prilagođavanje novonastalim okolnostima⁶. Pratiti tehnološke trendove i prilagođavati se s pravnog aspekta je priprema i edukacija u zanimanju i vještini upravljanja narednim naučnim tehnološkim dostignućima.

„Kada se bežična veza savršeno primjeni, cijela zemlja će se pretvoriti u ogromni mozak. Moći ćemo da komuniciramo jedni sa drugim trenutno, bez obzira na udaljenost. Kroz televiziju i telefoniju međusobno se čuti i vidjeti licem u lice, uprkos udaljenosti od hiljade milja, a instrumenti kojima ćemo moći to uraditi biće jednostavni, moćiće da ga nosi u džepu prsluka⁷.

Život u digitalnoj eri se zasniva na mobilnim uređajima sa ograničenom moći procesuiranja i čuvanja podataka i virtualnim mrežama omogućavaju trenutni pristup. U posljednjih deset

⁵ Nikola Tesla, Članak objavljen 1937. god. u magazinu „Liberty“, podnaslovom „Vizija budućnosti.

⁶ Marija Bošković Batarello, LL.M. Pravo i tehnologija.

⁷ Nikola Tesla, Liberty „Open culture“ i935., objavljeno: kurir.rs/Index.hr

godina je došlo do naglog prodora na polju vještačke inteligencije, robotike, automatizovanja prevoznih sredstava, nanotehnologije. Tehnološke promjene su značajno ubrzanе i neprestano se unapređuju, dok se domet novih tehnologija neprestano šire tako da ne postoji privredna grana koja je izvan njihovog domašaja. Širina i dubina potencijalnih promjena upućuje na potrebu transformacije čitavih sistema proizvodnje, menadžmenta i upravljanja.

Određeni stepen rutiniziranih radnji zahtijevaju posjedovanje nerutinskih vještina kao što su komunikacija lica, fleksibilnost, prilagodljivost, efikasno rješavanje problema, koordinacija i donošenje odluka⁸. Ovi poslovi zahtijevaju obrazovanje na polju novih korištenja tehnologija koji u velikoj mjeri zavise od direktne, a ne daljinske interakcije sa ljudima. Interaktivni korisnički sistem značajno smanjuje potrebu za direktnom komunikacijom, što ugrožava poslovanje col centara. To doprinosi razvoju kompjuterskih programa za obavljanja poslova transkripcije koji su veoma zastupljeni u zemljama u razvoju. Najjeftiniji izvor rada postaju inteligentne prilagodljive mašine koje sa globalnog tržišta počinju da isključuju čak i jeftinu radnu snagu. Ubrzani tehnološki napredak i era digitalizacije favorizuje one koji inoviraju i kreiraju nove proizvode, usluge i poslovne modele. Pri tome ne otvaraju mogućnost sagledavanja budućnosti pravne profesije i drugih i selektualnih zanimanja. Baš kao sredinom 20. stoljeća nismo mogli zamisliti mogućnost trenutnog prosljeđivanja putem e-pošte tako i tehnološki napredak ne možemo sagledati.

Umjetnička inteligencija, Artificial Intelligence (UI) izaziva globalni interes kao malo koja tehnološka područja⁹, jer pokazuje sposobnost snalaženja u novim situacijama, što je u ovom vremenu prilagodljivosti tehnološkim primjenama vrlo aktuelno.

Ekspertski sistem i umjetnička inteligencija

Ekspertski sistem, Expert Systems – ES predstavlja samo dio istraživačkog područja poznat kao umjetna inteligencija. Ekspertski sistem predstavlja onu oblast umjetne inteligencije koja omogućava tehničkim sistemima preciziranje okruženja, uzimanje u obzir onog što vide i rješenje problema kako bi postigli postavljeni cilj. Računalo prima podatke koji su već pripremljeni ili prikupljeni pomoću vlastitih senzora, obrađuje ih i daje odgovor. Tako je moguće u određenoj mjeri prilagoditi svoje ponašanje analiziranjem prethodnih situacija, i samostalnim radom.

Ekspertski sistem obuhvata skup metoda i postupaka koji se odnose na pribavljanje, računarsko predstavljanje i pohranjivanje, te upotrebu ljudskog znanja u rješavanju složenih problemskih situacija. Elementi koji ove sisteme upućuju na inteligentno ponašanje su posjedovanje znanja eksperta u određenoj oblasti, konsultacije, prijedlog rješenja sa obrazloženjem načina zaključivanja radi rješavanja problema. Ekspertski sistem je inteligentnim računski programski paket koji upotrebljava znanje i proceduru zaključivanja u rješavanju problema čija je težina takva da je za njihovo rješavanje potrebna ekspertiza posebnih stručnjaka. To je posebno pripremljen računarski program koji koristi podatke i određena pravila kako bi simulirao proces odlučivanja ljudskog eksperta. Iako je izvorno značenje pojma ekspertski sistem u označavanju programskih sistema koji se mogu „ponašati“ kao ljudski eksperti u rješavanju određenih

⁸ Peščanik net, 06.12. 2018., Filozofski fakultet, Beograd, 2018.

⁹ Umjetna inteligencija je proučavanje i dizajn inteligentnih sredstava, gdje je inteligentno sredstvo (agent), sistem koji opaža svoje okruženje i preduzima akcije koje će maksimizirati njegove šanse za uspjeh, posebno u primjeni računskog znanja. Sadržaj je dostupan pod licencom CC BY-SA 3.0. Engleski naziv za umjetnu inteligenciju je Artificial Intelligence skraćeno AI.

problematskih situacija, danas se ES najčešće shvataju kao programski sistem razvijenih primjenom raznih tehnika umjetne inteligencije¹⁰.

Uvođenje ES u informacijski sistem organizacije može povećati nivo ukupnog znanja organizacije, smanjiti potrebu za stručnjacima i obim njihovog angažovanja kao i pridonijeti stručnosti u onim oblastima u kojima organizacija nije mogla da razvija svoje potencijale.

U procesu donošenja poslovnih odluka, ES mogu imati jednu od četiri funkcije: pružanje stručnih savjeta menadžerima koji nisu eksperti u tom području; davanje stručne podrške ekspertima organizacije kako bi se bolje sagledala situacija putem dodatnih informacija ili procjene situacije; zamjena eksperta; pomoć u procesu kontinuiranog učenja zaposlenih u organizaciji, kako bi se vidjelo rezonovanje i razmišljanje obučanih profesionalaca za određeni posao. Svaki ES je građen na bazi znanja i mehanizmu zaključivanja što podstiče objašnjavanje, prikupljanje znanja i vođenje dijaloga.

Međutim, dobar sistem podrške u odlučivanju i upravljanju obezbjeđuju pravilne i blagovremeno pribavljene informacije. Informacije su „sistem podrške odlučivanju“ što označava cjelokupnu infrastrukturu informacione tehnologije kojom se kompanije (organizacije) koriste radi obezbjeđenja informacionog odlučivanja. Razlikujemo operacionalne obrade podataka i analitičke obrade podataka. Operacionalna obrada podataka se tiče svakodnevnog poslovanja kompanije čije su baze podataka oblikovane veoma brzu obradu velikog broja transakcija. One obezbjeđuju cjelovitost transakcija i omogućavaju veoma efikasan pristup pojedinačnim zapisima.

Analitička obrada podataka se preduzima radi obezbjeđivanja informacija neophodnih za analizu problema ili situacije. Analitička obrada podataka se obavlja pretežno kroz poređenja, analiziranje slučajeva, trendova i tome slično. Analitičkim bazama podataka se postavljaju zahtjevi drugačije od onih koji se postavljaju operacionalnim bazama podataka. Analitička baza podataka zahtjeva velike količine istorijskih podataka, pa je analiziranje složenije. Dakle, nema sukoba znanja i doprinosa oblikovanju bazama podataka. Dok je jedna efikasnija radi dnevnih potreba organizacijama, druga je složenija i sveobuhvatnija¹¹.

Opšti stav

Implementacija novih tehnoloških dostignuća je sveobuhvatno. Ono obuhvata tehnologiju napredne analitike, internet stvari, vještačku inteligenciju, automatizaciju procesa. Nove

¹⁰ Vesna Aleksić – Marić, Dušanka Stojanović, (Harmon Koh i King predlažu da se naziv ES rezervišu samo za one programske sisteme koji uspješno konkurišu ljudima ekspertima, a da se za male programske sisteme razvijene pomoću tehnika umjetne inteligencije upotrebljava termin Knowledge Systems – sistem znanja), Informacioni sistemi, str. 85. Banja Luka, 2005.

¹¹ Zasluge dvojice matematičara Lajbnica, naučnik iz Njemačke i Njutna, naučnik iz Engleske, krajem 17. stoljeća je vrijeme u kojem su organizovali stavove, metode i otkrića vezana za infinitezimalni račun u novi, prepoznatljiviji metod, a njihovo prikupljeno znanje je bilo za zrelo i finalno uobličavanje. Lajbnić je započeo rad na ovom računu 1674. godine, a po prvi put ga objavio 1684. godine. S druge strane, Njtn je tvrdio da je svoj rad započeo 1666. godine, ali ga je publikovao 1693. godine – parcijalno, a 1704. godine kompletno. Prvih godina su Lajbniću date zasluke za ovaj doprinos – za otkriće ovog računa, imajući u vidu da je prvi objavio rad na tu temu. Dva matematičara su stigli na isti cilj potpuno drugačijim putem – Njtn se služio konkretnim i realnim metodama dok je Lajbnić bio okrenut apstraktnom i beskonačnom - sukob između njih dvojice dobio je epske razmjere i svakoj strani postalo je podjednako bitno da se dokaže ko je napravio prvi korak ka cilju. Nakon objavljivanja Njutnovih čuvenih „Matematičkih principa prirodne filozofije“, počeli su se širiti informacije da je Lajbnić pokrao Njutna i da je njegovo učenje plagijat. Ipak, kad je godinama kasnije detaljno analiziran Lajbnićov pristup problemu, u njegovim računanjima nije prepoznat niti pronađen čak ni trag Njutnovih teorija i polaznih tačaka. Lajbnićov metod i otkriće vezano za infinitezimalni račun se koristi u Francuskoj i Njemačkoj, dok Njtnov se koristi u Engleskoj.

tehnologije stvorile su mogućnost za duboke reforme pravne, finansijske, ekonomske i drugih struka. ipak praksa se ne može digitazacijom postići, pregovaranje sa klijentima, poslovnim partnerima, u čemu vlada odnos povjerenja i odnos moralnih vrijednosti.

Korištenje informativnih tehnologija kroz interno suđenje pravnih stvari ubrzava proceduru kroz online suđenje. Otkrivaju se rizici za sigurnost, odgovornost za pružanje usluga, privatnost podataka i kontrola tajnosti podataka.

Nova savremena tehnologija ima značajan pristup unapređenju određene djelatnosti. Ona otkriva novu naučnu istinu što će privlačiti veću pažnju od diplomatskih događanja. Uvođenje ekspertskog sistema u informacioni sistem može povećati nivo ukupnog znanja organizacije, smanjiti potrebu za stručnim kadrovima i obim njihovog angažovanja kao i pridonijeti stručnost u onim oblastima u kojima organizacija nije mogla da razvija svoje potencijale.

Nova tehnološka dostignuća zahtijevaju permanentno obrazovanje kadrova zbog velikog napretka tehnologije kako bi nastale promjene mogli pratiti i primjeniti u praksi.

Izvori:

- [1] Janes Charlcc, Introduction to Economic Growth W.W Norton 1997, ISBN 978-0-397.
- [2] Kuhn, Tomas Samyel, The Structure of Chicago Press. 1996. ISBN 978 -0-226-45808 3
- [3] Marija Bošković Batarello, Pravo i tehnologija, LL.M. info Opserer. hr.
- [4] Peščanik, Filozofski fakultet Beograd, 2018, net, o6.12.2018.
- [5] Petrić-Kojić, Pružanje pravnih usluga, hr/le.
- [6] Nebojša Šarkić, Pravo informacionih tehnologija, Pravni fakultet Univerzitet Union, Berograd
- [7] Nikola Tesla, „Leberti“, 1937., „Vizija budućnosti“.
- [8] Vesna Aleksić Marić, Dušanka Stojanović, Informacioni sistemi, Ekonomski fakultet, Banja Luka, 2005.
- [9] Kurir.rs/Index.hr.